

สัมภาษณ์: ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

โดยวัฒน์ชัย วินิจจะกุล

กรณีข้อเสนอและมติของรัฐสภาให้ 14 ตุลาคม เป็น “วันประชาธิปไตย”

เอกสารวิชาการหมายเลข 8

โครงการ “บรรยายสาธารณะ-ตลาดวิชา-มหาวิทยาลัยประชาชน
30 ปี 14 ตุลา กับประชาธิปไตยไทย” 2516-2546

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเลนี จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายอนเนศ อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตธนาภิรักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เต็ดแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ แฉวงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

สัมภาษณ์: ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

โดยวัฒน์ชัย วินิจจะกุล

กรณีข้อเสนอและมติของรัฐสภาให้ 14 ตุลาคม เป็น "วันประชาธิปไตย"

ถาม ขอทราบความเห็นเกี่ยวกับฐานะทางประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลาคมต่อสังคมและการเมืองไทย

ตอบ ฐานะทางประวัติศาสตร์ของ "เหตุการณ์ 14 ตุลา" นั้น สิ่งที่สำคัญมากก็คือมีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากมายมหาศาลอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ชาติไทย คิดว่าในแง่จำนวนคน ถ้าหากเราดูว่าในวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ที่มีการเดินขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประมาณกันว่าเป็นจำนวนถึง 500,000 (ห้าแสน) คน ซึ่งเป็นจำนวนมากอย่างไม่น่าเชื่อ ถ้าเราคิดว่าในปี 2516 นั้นประชากรไทยมีประมาณ 40 ล้านคน ใน กทม. มีคน 10 เปอร์เซ็นต์ของทั้งประเทศ ก็จะตกประมาณ 4 ล้านคน ซึ่งก็หมายความว่า ทุกๆ 1 ใน 8 คนที่อยู่ในกรุงเทพฯและอากรวมถึงปริมณฑลด้วย ได้ออกมาร่วมเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญในถนนราชดำเนิน

ดังนั้น กล่าวในแง่ของ "การมีส่วนร่วม" ทางการเมือง ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ไทย และก็ยังเป็นการมีส่วนร่วมของคนที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของอายุ วัย แล้วก็อาชีพ คือ ถ้าเรามองดูเผินๆ เราจะเห็นแต่เพียงนักเรียน นิสิต นักศึกษาเป็นหลัก แต่ก็มีคนที่มีอายุมากกว่านั้นอยู่ในขบวนด้วย แปลความว่าคนตั้งแต่อายุ 10 กว่าขวบขึ้นไป หรือวัยรุ่น จนกระทั่งถึงระดับประชาชนทั่วไป อายุสัก 30 หรือ 40 ขึ้นไปก็มี

มองจากสถิติต่างๆหรือตัวเลขต่างๆแบบนี้ จากข้อเท็จจริงอย่างนี้ ก็สรุปได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่เป็นการเรียกร้องให้มีการปล่อยผู้ต้องหาที่นำขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยนั้น เป็นเหตุการณ์นี้มีคนเข้าร่วมสนับสนุนด้วยมหาศาล คือถึง 1 ใน 8 ของคนกรุงเทพฯออกมาแสดงพลังในท้องถนน นี่ยังไม่นับคนที่อยู่บ้านนั่งดูโทรทัศน์ (ที่ถ่ายทอดการเดินขบวน) และก็ยังไม่ได้นับผู้คนในต่างจังหวัดหลายจังหวัดที่ก็มีการเคลื่อนไหวในทำนองเดียวกัน คิดว่าโดยสรุปแล้วถ้าประวัติศาสตร์หมายถึงถึงสังคมโดยรวม ไม่ใช่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลโดยเด็ดขาดเพียงอย่างเดียว ถ้าประวัติศาสตร์หมายถึงคนส่วนใหญ่ เหตุการณ์นี้ก็มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์สังคมอย่างยิ่งยวด

ถาม นอกจากมองในแง่ลักษณะของปริมาณของคนที่เข้าร่วม แล้วด้านคุณภาพเล่าเป็นอย่างไร

ตอบ ในแง่ลักษณะคุณภาพคนที่เข้าร่วม ก็เป็นเรื่องที่น่าทึ่งมาก เพราะว่าเป็นการนำโดยคนซึ่งมีการศึกษาหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนมัธยม นักเรียนอาชีวะ (หรือช่างกล ที่ต่อมาถูกยกระดับเป็นสถาบันราชมนฑล) นักศึกษาของวิทยาลัยครูหรือวิทยาลัยการศึกษา (ซึ่งต่อมาจะถูกยกระดับเป็นสถาบันราชภัฏ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หรือมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดหลายแห่ง) และที่เป็นหัวนอกสำคัญคือนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยหลักๆในสมัยนั้น

ดังนั้น ในแง่ของคุณภาพ เขาวชนคนหนุ่มสาวเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นระดับ “หัวกะทิ” ตั้งแต่ข้างบนของสังคมไทยไล่ลงมาเลย ยิ่งดูในกรณีของผู้นำ เราก็เห็นว่า คนอย่างธีรยุทธ บุญมี คนอย่างเสกสรรค์ประเสริฐกุล เสาวนีย์ ลิ้มมานนท์ หรือ จิระนันท์ พิตรปรีชา ฯลฯ พูดได้ว่าเป็นคนชั้นนำของสังคม บางคนจบมัธยมปลายเป็นที่หนึ่งของประเทศไทย บางได้ทุนไปเรียนต่อเมืองนอกมาแล้ว รวมแล้วในแง่ของคุณภาพ มีการศึกษาสูงมาก อยู่ในเมืองหลวง อยู่ใกล้ศูนย์กลางของอำนาจ

ถาม ผลสะท้อนจากเหตุการณ์ที่ทิ้งร่องรอยไว้ให้กับสังคมการเมืองไทยตั้งแต่ปี 2516 ถึงปัจจุบันนี้ คือ 30 ปี มีอะไรบ้าง

ตอบ ถ้ามองแบบรวมๆ สรุปได้ว่าการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงและก้าวไปอีกระดับหนึ่ง การเรียกร้องเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยกับรัฐธรรมนูญ เรียกร้องในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง กล่าวได้ว่าเหตุการณ์นั้น ถึงแม้ว่าจะมีความรุนแรงเกิดขึ้น ผู้ที่ใช้ความรุนแรงก็คือ ผู้กุมอำนาจรัฐ มีการใช้อาวุธร้ายอาวุธสงครามปราบปราม แม้จะมีความรุนแรง แต่เหตุการณ์จบลงค่อนข้างดี ได้พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้ามาช่วย ได้บุคคลซึ่งอาจจะพูดได้ว่ามาขัดตาทัพ มาหาทางออกให้กับปัญหาตอนนั้น อย่างคนแบบท่านอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้กลายเป็น “นายกรัฐมนตรีพระราชทาน” เราคงพูดได้ว่าจบลงไม่เลวนัก มีคนตายเป็นจำนวนไม่น้อย ประมาณ 70 กว่าคน แล้วก็มีการพระราชทานเพลิงศพอย่างสมเกียรติที่สนามหลวง (ด้านทิศเหนือ) ในปี 2517 ถัดมา

คงจำกันได้ว่าตอนนั้นมีการถกเถียงกันว่าสำหรับสามัญชนนั้น จะมามีการพระราชทานเพลิงศพที่สนามหลวงได้หรือไม่ คำตอบก็คือว่าได้ เพราะว่าเคยทำแล้วในสมัยตอนสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีงานพระราชทานเพลิงศพทหารที่เสียชีวิตที่สนามหลวง (แต่ใช้ทางด้านเหนือ ไม่ใช่ด้านใต้ของทุ่งพระเมรุ) หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีงานพระราชทานเพลิงศพ “วีรชน” อย่างสมเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จเป็นองค์ประธาน เรียกได้ว่าจบลงอย่างเป็นบวก

และนี่ ก็เป็นความได้เปรียบของสังคมไทยที่การเมืองพัฒนาไปได้อีกระดับหนึ่ง ในแง่ที่แปลว่าการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนไป ปัจจุบันนี้เรามีรัฐ

ธรรมนูญ เรามีการเลือกตั้ง เรามีพรรคการเมือง เรามีรัฐบาลที่มาด้วยวิถีทาง
ประชาธิปไตย ถือได้ว่าเป็นผลพวงมาจาก 14 ตุลา 2516

ถึงแม้จะมีความคิดเก่าๆตกค้าง มีความคิดล้าหลังพยายามจะกลับไปสู่ "ระบอบ
อำนาจนิยาม" อย่างเช่น เรื่องของการยึดอำนาจของ รสช. เมื่อปี 2534 ก็จริง แต่ก็
เป็นไปไม่ได้แล้ว เหตุการณ์ "พฤษภาเลือด" (ไม่อยากจะเรียกว่า "พฤษภาทมิฬ") ปี
2535 พิสูจน์ว่าถอยหลังกลับไปไม่ได้แล้ว พลังประชาธิปไตยด้านการเมืองผลักดันไป
ข้างหน้าแล้ว คิดว่าถ้ามองในภาพรวมของอุษาคเนย์ ของกลุ่มอาเซียน ก็ถือได้ว่า
ประเทศไทยอยู่ในแนวหน้าของความเป็นประชาธิปไตย อยู่ในระดับที่อาจจะดีกว่า
ฟิลิปปินส์ด้วยซ้ำไป เรียกว่าอยู่ในแนวหน้า อยู่หัวแถว ถ้าเรามองโดยเปรียบเทียบ
ก็จะเห็นว่าท้ายแถวสุดก็คือพม่ากับบรูไน

ถาม อาจารย์กระโดดข้ามปี 2519 ไปด้วยความตั้งใจที่จะอธิบายข้ามหรือ
เปล่า เพราะถ้าบอกว่าผลของ 14 ตุลาค่อนข้างดีและเป็นบวก สิ่งที่เกิดขึ้น
หลังจาก 14 ตุลาเองมีความขัดแย้งหรือความรุนแรงเกิดขึ้นมากมาย บาง
คนถึงกับบอกว่า 14 ตุลาเป็นแค่การทำให้กระเบื้องหลุดไปแค่สามแผ่นเท่า
นั่นเอง แต่โครงสร้างเผด็จการก็ยังคงอยู่...

ตอบ คิดว่าไม่ใช่กระเบื้องหลุดสามแผ่น แต่คิดว่าในความเปลี่ยนแปลงของสังคม
ทุกยุคทุกสมัย ทุกสังคมทุกประเทศ จะก้าวหน้าถอยหลังๆ สลับกันไป เพราะฉะนั้น
ความพยายามที่พลังทางการเมืองได้ผลักดันไปจนได้รับการปลดปล่อยในเหตุการณ์
14 ตุลา ก็มีพลังที่พยายามจะผลักดันให้ไปไกลมากกว่านั้นอีก คิดว่าในยุค
ประมาณช่วง 14 ตุลาคม 2516 หรือว่าเรียกว่ายุค 70s (seventies) มีความเชื่อ
และมีความหวังกับระบอบสังคมนิยมอย่างมาก "สีแดงของโลกตะวันออก" หรือ
ทางออกของสังคมตามแบบของจีน ของลัทธิเหมาเจ๋อตุง เป็นเสมือนคำตอบ

เพราะฉะนั้นมีพลังส่วนหนึ่งของกระบวนการประชาธิปไตยในบ้านเรา หลัง 14 ตุลาคมที่ต้องการผลักดันไปสู่จุดนั้น หาทางออกด้วยรูปแบบของสังคมนิยมแบบจีน แบบลัทธิเหมา ซึ่งพลังเก่าหรือพลังเดิมในรูปของอนุรักษนิยมหรือประเพณีนิยม รั้งไม่ไหว และเกิดความหวาดกลัวอย่างสุดขีด ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เพราะฉะนั้นก็ต้องแตกหัก มีการใช้ทั้งสถานการณ์ระหว่างประเทศของความพ่ายแพ้ของสหรัฐฯ ในอินโดจีน ใช้สถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างกรณีที่พมมเปญแตก เขมรแดงยึดพมมเปญได้ ไช่ฉอนแตก เวียดนามและเวียดนามเหนือได้ ฮ่องกงได้ ลาวแตก ฝ่ายขวาต้องหนีข้ามน้ำโขงมาเมืองไทย คิดว่าทำให้เกิดความวิตกกังวลอย่างสุดๆ คล้ายเกิดโรคประสาทขึ้นในกลุ่มพลังและอำนาจเดิม

เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ก็เป็นความพยายามที่จะปราบปรามให้หมด เป็นเสมือนว่า "ใครไม่ใช่พวกข้า ก็เป็นศัตรูกับข้าหมด" ทางเลือกอื่นไม่มี และมีไม่ได้ มี 1 กับ 2 เท่านั้น จะมี 3 หรือ 4 หรือ 5 ไม่ได้ ความคิดสุดขีดแบบนี้นำมาซึ่งความรุนแรงและการยึดอำนาจ "6 ตุลา"

แต่ก็เห็นได้ชัดก็คือว่า พลังสุดขีดแบบนี้ไปไม่ได้แล้ว พลังแบบ 6 ตุลา ขับเคลื่อนและนำมาซึ่งการสังหารหมู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในท้องสนามหลวง ผู้กุมอำนาจรัฐใช้ความรุนแรงในระดับที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมไทย ทำในที่สาธารณะ เห็นได้ในโทรทัศน์ ในท้องถนน มีหลักฐานพยานทั้งหนังสือพิมพ์และภาพถ่าย แต่พลังสุดขีดแบบนี้ก็เดินต่อไปไม่ได้ จะเห็นได้ว่า "รัฐบาลหอย" หลัง 6 ตุลา นั้นอยู่ได้ไม่ครบหนึ่งปี (ทั้งที่วางแผนไว้จะอยู่ถึง 12 ปี) พลังสุดขีดแบบนี้ขาดฐาน ขาดความชอบธรรม เป็นเพียงสร้างกระแสได้ "เฉพาะกิจ" คิดว่าพลังด้านลบแบบอำนาจนิยมที่ก่อให้เกิดโคกนาฏกรรมของ 6 ตุลา ไม่สามารถจะมากลบพลังด้านบวกของ 14 ตุลา ที่เป็นพลังประชาธิปไตยได้

ถาม ผลสะท้อนของ 14 ตุลา ต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมล่ะครับ มีอะไรบ้าง

ตอบ ในแง่ของเศรษฐกิจก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แต่ในแง่นี้ไม่ค่อยกล้าพูดเท่าไร เรื่องทางเศรษฐกิจไม่มีความรู้พอ ซ้ำซ้อนมาก มีความพยายามที่จะสลัดอำนาจของ "รัฐข้าราชการ" ที่ควบคุมเศรษฐกิจ (ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน "กินหุนลม" หรือ "ส่วย") นั้น แม้จะยังมีอยู่แต่ก็ทำได้ยากขึ้น ในด้านหนึ่งทางเศรษฐกิจเหมือนกับปลดปล่อย "พลัง" ของนายทุน คนชั้นกลาง นักธุรกิจ ต่างก็เป็นอิสระขึ้น กลายเป็นผู้มามีอำนาจทางการเมืองในระยะหลังๆนี้ จุดนี้เป็นจุดเปลี่ยนในระดับบน และในระดับของผู้ที่มีโอกาสในสังคมอยู่แล้ว เป็นการเปลี่ยนที่มีไม่มากเท่าทางการเมือง หมายความว่าประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจยังลงไม่ถึงคนข้างล่างนัก ยังไม่ถึงคนด้อยโอกาสหรือคนชายขอบนัก ต่างกับประชาธิปไตยทางการเมือง

ถาม อาจารย์มองว่าผลทางด้านการเมืองซึ่มลึกกว่า...

ตอบ ผลทางการเมืองซึ่มลึกกว่า เพราะถูกแรงผลักดันหนัก มีพลังที่ผนึกร่วมกัน ผลัก ในระยะหลังเราเห็นว่าระดับล่าง คือระดับประชาชนต้องการมีส่วนร่วมสูง เรียกร้องที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเฉพาะเรื่อง "เมกะโปรเจ็ก" จะตัดออกไปไม่ได้ง่ายนัก แต่พลังทางเศรษฐกิจ หรือประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ยังไม่เห็นชัดเจนนัก ถ้าเรามองในแง่ของส่วนรวม ต้องดูตรงที่เป็นชาวไร่ชาวนา คนประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ของไทยยังอยู่ในชนบท ตรงนี้เป็นที่ยังขาดอำนาจการต่อรอง ฝ่ายที่ต่อรองได้เป็นฝ่ายในเมือง 30 เปอร์เซ็นต์ หรือไม่กี่ฝ่ายของผู้บริหาร รัฐบาล หรือฝ่ายนิติบัญญัติ ที่หยิบยื่นโครงการต่างๆให้ แต่ถ้าจะเป็นประชาธิปไตยทางด้านเศรษฐกิจ คนระดับล่างต้องเข้ามามีส่วนกำหนด ตรงนี้ยังเป็นจุดที่บอดอยู่

30 ปีแล้วมีอะไรดีขึ้นไหม มองในแง่ของระบบรัฐ ก็ยังคงเป็นฝ่ายหยิบยื่นให้กับภาคสังคมอยู่ดี

ตอบ รัฐยังเป็นฝ่ายหยิบยื่นให้ การกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริงยังไม่เป็นผล ตัวอย่างที่เราเห็น เช่น หลัง 14 ตุลา มีโครงการ "เงินผัน" ของรัฐบาลสมัยอาจารย์ (ม.ร.ว.) คึกฤทธิ์ ปราโมช รัฐบาลปัจจุบันก็มีเรื่องการให้เงินช่วยเหลือเงินกู้ให้กับตำบล มีโครงการให้เกิดการรวมตัวในการผลิตทางเกษตร หรือ "หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์" อะไรก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้เหมือนกับจุดเริ่มต้นเท่านั้น และมีลักษณะจาก "บนลงล่าง" เรายังไม่มีความแน่ใจนักว่าเป็นสิ่งที่ต้องการจากระดับล่างแค่ไหน โดยรวมแล้วทางด้านนี้ยังเดินไปไม่ถึงครึ่งทางด้วยซ้ำ คิดว่าระยะทางยังอีกไกลมากสำหรับประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

แต่ในแง่ของประชาธิปไตยทางการเมืองของคนในเมืองหรือคนชั้นกลาง น่าจะเดินไปเกินครึ่งทางแล้วก็ได้ อาจจะไปสัก 70 เปอร์เซ็นต์แล้วก็ได้

ทางด้านเศรษฐกิจนั้น กระแสของโลก หรือกระแสของโลกาภิวัตน์ก็ไม่ค่อยอำนวยให้กับประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจระดับล่างของไทยเท่าไรนัก กระแสโลกาภิวัตน์ช่วยประชาธิปไตยด้านการเมือง (อย่าง BBC หรือ CNN ออกข่าวเหตุการณ์ "พฤษภาเลือด" ไปทั่วโลก) ก็ช่วยได้มาก แต่ในแง่เศรษฐกิจกระแสกลับไม่ช่วย กระแสอาจจะซ้ำเติมด้วยซ้ำไป มองว่าระบบตลาดเสรี หรือ "เศรษฐกิจการตลาด" และโลกาภิวัตน์นี้ ทำให้ประเทศใหญ่ได้เปรียบ ทำให้บริษัทใหญ่ๆ ได้เปรียบ ทำให้กลุ่มคนที่ได้เปรียบ อยู่แล้ว ได้เปรียบมากยิ่งขึ้น คล้ายๆกับพวกห้างสรรพสินค้าหรือบรรดา "มอลล์" ทั้งหลายนั้นแหละ ที่ทำให้ "โซห่วย" เล็กๆน้อยๆ ล้มตายหมด เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัดในระยะสั้นๆ และในระยะยาวจะเป็นปัญหาใหญ่และทวีชัดแย้งและความรุนแรงยิ่งขึ้น

ถาม ถ้ามองในแง่นี้ กลุ่มเล็กกลุ่มน้อยก็ยังไม่มီးอะไรดีขึ้นใช่หรือไม่

ตอบ ถ้ามองในแง่นี้ ก็ยังลำบากอยู่

ถาม ฟังอย่างนี้ แล้วอาจารย์คิดเห็นยังอย่างไร เรื่องความเหมาะสมกับการที่รัฐสภาเสนอให้ 14 ตุลาคมของทุกปีเป็นวันประชาธิปไตย

ตอบ ต้องตอบว่า "ใช่" 14 ตุลาคมนี้ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ไม่ใช่การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ปฏิเสธไม่ได้เลย ว่าไม่ใช่เป็นการต่อสู้เพื่อประชาชน แต่หลักใหญ่เป็นประเด็นทางการเมือง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเจตนารมณ์ของ 14 ตุลา ไม่ได้มองในแง่ของเสรีภาพ หรือประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและทางสังคม คิดว่ารวมๆ อยู่ด้วยกัน เพียงแต่ว่า "ก้าวยาว" ก้าวนี้ นำหนักอยู่ที่การเมือง

ถาม เมื่อ 5 ปีที่แล้วในวาระครบรอบ 25 ปี 14 ตุลา ที่มีการพูดถึง "วันสิทธิเสรีภาพ" ถามว่าชื่อแบบใดจะเหมาะสมกว่ากันสำหรับวันที่ 14 ตุลา

ตอบ ชื่อไหนใช่ใหม่ ไม่ค่อย "แคร้" เรื่องชื่อเท่าไร เอาเข้าจริง คือเมื่อมีการประกาศว่า วันนี้เป็นวันประชาธิปไตย ก็ดีไป คนอาจจะมาเถียงว่า วันนี้เป็น "วันสิทธิเสรีภาพ" หรือเปล่า แต่บางอย่างที่เหมือนกับว่าได้เดินไปจุดหนึ่งแล้ว เราจะทำอย่างไรให้ดีที่สุดก็แล้วกัน หมายความว่า ระหว่างคำว่า

"ประชาธิปไตย" กับคำว่า "สิทธิเสรีภาพ" ก็แล้วแต่คนจะชอบ บางคนอาจจะชอบคำว่า "สิทธิเสรีภาพ" มากกว่า บางคนจะชอบคำว่า "ประชาธิปไตย" มากกว่า คิดว่าคำว่า "ประชาธิปไตย" อาจจะเป็นคำที่ชัดเจน ค่อนข้างในหมู่ประชาชนคนทั่วไปมากกว่าคำว่า "สิทธิเสรีภาพ" ก็ได้

ถาม ความชอบกับความคุ้นเคย อาจจะไปทำให้เกิดการบิดเบือนบางอย่างที่ไม่ถูกต้องในแง่มุมมองประวัติศาสตร์

ตอบ การบิดเบือน บิดเบือนได้ทุกโอกาส คนที่เป็นสุดยอดของเผด็จการก็บอกว่าเป็นตัวเองเป็นประชาธิปไตย ด้วยการอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยแบบ "ไทยๆ" หรือบิดเบือนว่าเรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของ "ฝรั่ง" เรื่องของ "โลกตะวันตก" อะไรทำนองนี้ เพราะฉะนั้นการบิดเบือนทำได้ตลอดเวลา ไม่ค่อยคิดหรือวิตกว่าคำว่า "ประชาธิปไตย" จะนำไปสู่การบิดเบือนอะไรนัก แน่نون อยู่ที่การตีความ อยู่ที่ใคร

เอาไปใช้ อาจจะเริ่มต้นดีก็ได้ แต่อีก 5 ปี อาจจะพังพินาศไปก็ได้ เหมือนรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันนี้แหละ มีความตั้งใจดี ความตั้งใจสูง แต่พอเอาไปใช้ ก็เหมือนกับ ความเชื่อหรือทฤษฎีทั่วไป แม้กระทั่งพุทธศาสนา แม้กระทั่งอิสลาม แม้กระทั่งคริสต์ศาสนา ก็มีคนเอาไปบิดเบือนตลอดเวลา เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ถ้าจะมีการบิดเบือน ก็ไม่แปลกใจ ไม่เกี่ยวกับเรื่องของชื่อเท่าไรนัก

ถาม เราจะจัดที่ทางอย่างไรกับวันสำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองวัน อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย ถ้ากำหนดให้วันที่ 14 ตุลาคมเป็นวัน ประชาธิปไตย โดยเฉพาะ 24 มิถุนายน 2475

ตอบ 24 มิถุนายนเป็น “วันชาติ” มาก่อน ทางราชการและ “คณะราษฎร” กำหนด เป็นวันชาติ แล้วในที่สุดแล้ววันนี้ก็ถูกยกเลิกโดยราชการ คือถูกกำหนดในสมัยของ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2483) เมื่อรัฐบาลนั้นถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ “ปฏิวัติ” ยึดอำนาจ (2500) ต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ “วันชาติ” 24 มิถุนายน ก็ถูกยกเลิก หายไปเลย แต่นั่นเป็นเรื่องของชื่อ หมายความว่าชื่อทางการ ของ 24 มิถุนา (2475) เคยถูกกำหนดชื่อว่า “วันชาติ” แต่ถามว่า 24 มิถุนายนนั้น โดยความหมายของเหตุการณ์วันนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยหรือไม่ คำตอบว่า “ใช่” บางคนยังจะบอกว่า 24 มิถุนายน 2475เป็น “ก้าวแรกของ ประชาธิปไตย”

ถาม อาจารย์คิดว่า ระหว่าง 14 ตุลาคมกับ 24 มิถุนา วันใดมีความเหมาะสม กว่ากับการได้ชื่อว่าวันประชาธิปไตย

ตอบ คิดว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคมนั้นใหญ่โตมโหฬารมากกว่า ถ้าเราบอกว่า ประชาธิปไตยคือการที่ประชาชนมีส่วนร่วม ความมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมของประชาชนมีมากกว่า สถานการณ์ 14 ตุลาคมไม่เหมือนกับสถานการณ์ 24 มิถุนา สถานการณ์ 24 มิถุนานั้นเป็นการวางแผนยึดอำนาจจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชโดยคนจำนวนประมาณกว่า 100 คนที่ชื่อนานนามตนเองว่า

"คณะราษฎร" ทำเป็นการปิดลับ แล้วก็ประสบความสำเร็จ เป็น "ก้าวแรก" ของประชาธิปไตย

เปรียบเทียบกับ 14 ตุลาคม 2516 แล้ว มิได้มีการวางแผน คิดว่ามีสิ่งที่เป็น "พลัง" อยู่ในสังคมที่กว้างขวางใหญ่โตมาก ที่ต้องการประชาธิปไตย ที่ต้องการรัฐธรรมนูญ เริ่มต้นด้วยมีคนประมาณ 10 กว่าคนเท่านั้น ไปเดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ รัฐบาลถนอม-ประภาส-ณรงค์ก็จับ พอจับเพื่อนๆ นิสิตนักศึกษาด้วยกัน ก็เรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ต้องหา แล้วก็เรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยตามมาด้วย

ในกระบวนการเรียกร้องและการชุมนุมกันที่ธรรมศาสตร์ 5 วัน ตั้งแต่วันที่ 9 ถึง 13 ตุลาคม แม้ขยายใหญ่โตอย่างที่ไม่มีการคาดคิดมาก่อน ก็มีคนเข้าร่วมด้วยเป็นแสน แล้วก็เดินขบวนออกมาคราคร่ำในถนนราชดำเนินทั้งสาย ในที่สุดก็เกิดการปะทะและรัฐใช้อาวุธสงครามร้ายแรงปราบปราม ทั้งหมดนี้ไม่มีการวางแผน นักเรียนนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นผู้นำเป็นหัวหอก ไม่ได้ต้องการยึดอำนาจ ไม่ได้มีการวางแผนที่จะทำให้คณะราษฎร "ถนอม-ประภาส-ณรงค์" ต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ ทั้งหมดเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างเป็นธรรมชาติ และอาจจะพูดได้ว่า บางส่วนก็ "บังเอิญ" บางคนอาจจะใช้คำว่า "อุบัติเหตุ" ด้วยซ้ำไป

เข้าใจว่าเป็นกระบวนการที่มาจากกระแสสังคม จากความกดดันทางการเมืองในระบอบเผด็จการทหาร หรือ "วัฏจักรของความชั่วร้าย" ของการปฏิวัติรัฐประหาร และยึดอำนาจอันยาวนานเป็นทศวรรษๆ เพราะฉะนั้นก็ระเบิดตูมออกมา ต่างกันมากถ้าจะเทียบกับ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการเป็น "ก้าวแรก" ของประชาธิปไตยไทย กล่าวโดยเปรียบเทียบ ผลกระทบของ 14 ตุลา มีกว้างขวางกว่า

ถาม ขนาดของการเข้าร่วมหรือผลกระทบที่ทำให้ 14 ตุลาคมมีความสำคัญตามที่อาจารย์ว่า หมายความว่าความสำคัญของวันที่ 24 มิถุนาซึ่งปัจจุบันมีคนรู้จักน้อยมากอยู่แล้ว จนบางคนก็ลืมไปแล้ว จะไม่ยังทำให้ 24 มิถุนาถูกลืมเดือนไปมากกว่าที่เป็นอยู่นี้หรือ

ตอบ ลืมไม่ได้ อะไรที่เกิดแล้วก็เกิด เพียงแต่ว่าจะถูกเอามาใช้ตีความอย่างไร เอามาถูกใช้ให้ความหมายอย่างไร ถูกบิดเบือนอย่างไร 24 มิถุนา ถูกบิดเบือนเยอะ และถูกทำให้ไร้ความหมายในระบบการศึกษาและวิจัยของไทย

ถาม ประเด็นของผมคือว่า ถ้ากำหนดให้ 14 ตุลาคมเป็นวันประชาธิปไตย จะยิ่งกดทับความหมายของก้าวแรกของประชาธิปไตยของวันที่ 24 มิถุนาให้หายไป หรือไม่มีความสำคัญเข้าไปใหญ่

ตอบ ก็อยู่ที่คนที่เข้าไปให้ความหมายกับ 14 ตุลา มองอดีตอย่างไร พุดง่าย ๆ รัฐสภาชุดนี้ที่ เป็นผู้เสนอให้ความหมายกับ 14 ตุลา คิดอย่างไรกับ 24 มิถุนา ต้องกลับไปถามคนที่ทำงานด้านนี้

อาจารย์คิดใหม่ว่า การพูดว่าให้วันที่ 14 ตุลาคมเป็นวันประชาธิปไตย สะท้อนให้เห็นถึงภาวะที่คนในช่วงเวลาปัจจุบันมักจะมองประวัติศาสตร์อย่างตัดตอน

ตอบ ใช่ คิดว่าอย่างนั้น นี่คือปัญหา คือ (หนึ่ง) มองประวัติศาสตร์อย่างตัดตอน (สอง) มองประวัติศาสตร์อย่างไม่ให้ความสำคัญ เพราะฉะนั้น วิชาประวัติศาสตร์ถึงหายไปจากโรงเรียน หายไปจากห้องเรียน หายไปจากมหาวิทยาลัย กลายเป็นวิชาซึ่งไม่มีใครอยากเรียน ภาควิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันราชภัฏอาจจะไม่มีเหลืออยู่แล้วก็ได้ หรือไม่ก็เหลือเป็นชิ้นส่วน เป็นเศษส่วน วิชาประวัติศาสตร์กลายเป็น “ส่วนเกิน” ในธรรมชาติ ในจุฬาฯ ก็เป็นส่วนอันน้อยนิดไร้ความหมาย ถามว่า ผู้กุมอำนาจรัฐ คนที่อยู่ในรัฐบาล คนที่คุมกระทรวงศึกษาธิการ คนคุมจุฬาฯ

คุณธรรมศาสตร์ คุณเกษตรศาสตร์ มช. มข. คุณสถาบันอะไรต่อมิอะไร ฯลฯ มองเห็นความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์หรือไม่ คำตอบ คือ "ไม่"

ถาม รัฐสภาออกคำสั่งลงมติเสนอ 14 ตุลาให้เป็นวันสำคัญ ซึ่งเป็นการให้ความหมายมาแล้ว ถ้าอย่างนี้อาจารย์คิดว่าสังคมยังจำเป็นที่จะต้องให้ความหมายอื่นอีกหรือ

ตอบ คิดว่าจำเป็น มนุษย์ต้องมีอะไรบางอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ เป็นตัวบท เป็นแม่แบบ ถ้าเราจะเชิดชู 14 ตุลา เราควรเชิดชูเพื่อให้เป็นตัวบทและแม่แบบของประชาธิปไตย ของความก้าวหน้า ของการพัฒนาของสังคม ของพลังของคนหนุ่มคนสาว แต่การเชิดชูแบบให้เป็น "ยากล่อมประสาธ" หรือ "ยานอนหลับ" ก็ทำได้เช่นกัน หนังสือประวัติศาสตร์ไทยจำนวนไม่น้อยเลย เหมาะเอาไว้สำหรับเป็น "ยากล่อมประสาธ" เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจต่ออดีตหรือความเป็นมาของสังคม ของบ้านเมือง และมนุษยชาติ

ถาม ถ้าอย่างนั้นรัฐไม่เห็นจำเป็นต้องมาให้ความหมายและความสำคัญกับวันอะไรเลยก็ได้ หรือไม่ต้องกำหนดวันสำคัญเลยไม่ดีกว่าหรือ แล้วปล่อยให้สังคมให้ความหมายและนิยาม 14 ตุลาเอาเอง อย่างนี้จะไม่ดีกว่าหรือ

ตอบ ในแง่ของอุดมคติอันสูงส่ง น่าจะดีกว่า แต่ในแง่ทางปฏิบัติ รัฐคุณอะไรต่อมิอะไรอยู่เยอะมาก คุณทั้งงบประมาณ คุณทั้งอำนาจ คุณทั้งสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาของทุกปี ถ้ารัฐไม่ให้ความสำคัญ ก็คงหา "พื้นที่" ทางการเมืองทางสังคม ทางวัฒนธรรม หรือสติปัญญาได้ยาก สนามหลวงก็ห้ามใช้ วิทยุก็ไม่ให้ออก โทรทัศน์ก็ไม่เสนอข่าว ทำอะไรก็ไม่ได้ งบประมาณก็ไม่มี "พื้นที่ทางการเมือง" ถูกยึดครองไปหมด "พื้นที่" บนแผ่นดินก็ไม่มี ชั่ว "พื้นที่" ในสมองก็ไม่มีให้ อะไรอย่างนี้ เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นส่วนสำคัญ ที่รัฐจะให้ความสำคัญกับวันนี้ และเอื้ออำนวยให้เกิด "พื้นที่" ขึ้น

ถาม แต่ในอีกด้านหนึ่งถ้ารัฐกำหนดขึ้นมาแล้วนี่ เขาก็อาจจะกำหนดแบบของการคิด หรือแบบของการอธิบาย 14 ตุลาไปด้วย...

ตอบ ถูกต้อง นี่ก็คือสิ่งที่ว่าเราพูดกันมาตั้งแต่ต้นว่า ถ้านำมาใช้แล้วบิดเบือน ก็เป็นไปได้ เพราะฉะนั้นหมายความว่า เราไม่มีอะไรเป็นประกันหรอก

อาจารย์มีข้อเสนอใหม่ครับ คือฟังดูแล้วอาจารย์ก็โอเคว่า มีวันสำคัญอย่างนี้ก็ดี แต่มีแล้วก็อาจมีปัญหาอยู่ เพราะไม่มีอะไรเป็นหลักประกันว่าประวัติศาสตร์จะถูกบิดเบือนหรือถูกตีความไปแบบใดแบบหนึ่ง หรือเป็นการให้ความหมายแบบเข้าข้างตัวเอง ที่ไม่กระทบกระเทือนรัฐ

ตอบ ข้อเสนอ ก็คือว่าทำอย่างไรให้มีการตีความหลายๆแบบ มีหลายๆตำรา เพราะฉะนั้น จึงไม่เห็นด้วยกับตำราเรียน “มาตรฐานหนึ่งเดียว” ที่อนุวัติและตีตรารับรองโดยกระทรวงศึกษาธิการ คิดว่าต้องมีหลายคนเขียน หลายรูปแบบ แล้วก็ให้ประชาชนและหรือครูบาอาจารย์ทั่วไปตัดสิน คือ ผมไม่เชื่อว่าประชาชน “โง่” แต่คิดว่าราชการกลัวประชาชนจะ “ฉลาด” มากกว่า เขาอย่างนี้ดีกว่า ผมไม่เชื่อว่าการตรวจแบบเรียนของกระทรวงศึกษาจะ “ฉลาด” กว่าประชาชนทั่วไป

ถาม ถ้าไม่ใช่เรื่องแบบเรียน... คือกรณีแบบเรียนยังหาทางให้หลายๆ คนเข้ามาช่วยเขียน ซึ่งก็อาจเป็นทางออกอย่างหนึ่ง แต่พอเป็นวันสำคัญแล้วนี้ การกำหนดชื่อวันสำคัญ ก็มีอยู่คำเดียว แบบเดียว หนึ่งเดียว ใครจะเข้ามาตีความหรือให้ความหมายที่หลากหลายได้ล่ะครับ

ตอบ ไม่หรอก คิดว่าต้องทำให้ภาคเอกชน ภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้นมา นั่นก็แปลว่า ถ้ามีการฉลอง 14 ตุลา การฉลองต้องมีมาในหลายรูปแบบ หลายองค์กร แนนอนรัฐสภาก็ทำไป แล้วโดยมากเราก็ไม่ต้องไปวิตกอะไรมากนัก ดูจากตัวอย่างว่างานวันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญนั้น ก็ตื่นเช้าแล้วไปถวายบังคม วางพวงมาลา แล้วก็อาจจะมีเลี้ยงพระเพล ก็จบภาครัฐ เป็นพิธีกรรม เป็นเรื่องของรูปแบบเสียมากกว่า

แต่ในภาคสังคม ภาคประชาชน ถ้าจะให้เข้มแข็งเราน่าจะมาวิเคราะห์ว่าวันรัฐธรรมนูญนั้น ไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วมีฉบับ จริงหรือที่ไทยมีรัฐธรรมนูญมากที่สุดในโลก จริงหรือรัฐธรรมนูญไทยนั้นเอื้อต่อคนที่ได้เปรียบในสังคมอยู่แล้ว

ตรงนี้ผมถึงว่า สถาบันการศึกษาสำคัญมากๆ เพราะสามารถจะมีเสรีภาพทางวิชาการ มีอิสระทางความคิดได้ แต่ก็น่าเสียดายที่มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาทั้งหลาย ถูกกระแสโลกาภิวัตน์เข้าครอบงำ กลายเป็นทำ "ธุรกิจการศึกษา" มากกว่าการให้ "บริการทางสังคม"

อย่างธรรมชาติฯ ทำพระจันทร์ ซึ่งเป็น "พื้นที่ทางการเมือง" ของประชาชนและประชาธิปไตย ก็กำลังถูกทำให้เป็น "ห้างสรรพสินค้าวิชาการ" หรือ "เดอะมอลล์การศึกษา" ราคาแพง "ร่างปริญญาตรี" หמדความเป็น "ตลาดวิชาหรือมหาวิทยาลัยประชาชน" หรือว่า 30 ปี 14 ตุลา จะเป็นงานฉาบปกิฉพธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ ก็ไม่รู้

ยิ่งขณะนี้มีการปฏิรูปการศึกษา มีการรวมทบวงมหาวิทยาลัยเข้ากับกระทรวงศึกษาธิการ แล้วนโยบายที่จะให้มหาวิทยาลัยเลี้ยงตัวเอง เหมือนกับชายหรือ "เซ็ง" รัฐวิสาหกิจนั้น คิดว่าวิชาการจะตกต่ำลงอีกหลายๆ อาจารย์ซึ่งเคยมี "เกราะเหล็ก" ของความเป็นข้าราชการคุ้มกันอยู่ จะกลายเป็น "พนักงาน" ที่จะต้องเกรงกลัวนายจ้าง จะขาดความกล้า หัวนวิตกต่อความมั่นคงของอาชีพของตน ไม่รู้ว่าจะได้ต่อ "สัญญาจ้าง" ที่จะมีปีต่อปีหรือต่อสามปีหรือไม่ ในระบบอุปถัมภ์และการเล่นพรรคเล่นพวกที่ยังฝังรากอยู่ในสังคมไทย อธิการบดีหรือคณบดีอาจกลายเป็น "เผด็จการน้อย" ไปโดยทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว และเราก็คงจะเผชิญกับ "เผด็จการโดยสภามหาวิทยาลัย" โดยปริยาย ตรงนี้คือความยากลำบากและอนาคตที่ไม่สดใส

นักของอุดมศึกษาไทย ตราบใดที่พลังของฝ่ายสังคมน ฝ่ายประชาชน ฝ่ายเอกชนยังไม่เข้มแข็ง ก็จะต้องตกอยู่ในสภาพนี้

จากบริบททางสังคมการเมืองไทยที่อาจารย์ว่ามาทั้งหมด ถ้าหากว่า ณ ปีนี้วันนี้เรามีวันที่ 14 ตุลาเป็นวันประชาธิปไตย ท่ามกลางความอ่อนแอของภาคสังคม ประชาชนก็อาจจะไม่เข้มแข็งพอที่จะช่วงชิงนิยามความหมายใหม่ๆหรือหลากหลายได้ ขณะที่รัฐอาจจะผูกขาดนิยามความหมายเสียเองแบบเบ็ดเสร็จ จนประชาชนคนรุ่นหลังไม่คิดอะไรที่แตกต่าง ภาพอย่างนี้ อาจารย์ไม่คิดหรือครับว่าอาจจะเกิดขึ้นได้

ตอบ ถึงอย่างไรควรจะมีดีกว่าไม่มี เพราะอย่างน้อยทำให้มาเถียงว่า เอ๊ะ วันที่ 14 กับวันที่ 24 นี่อันไหนสำคัญกว่ากัน คิดว่าวิวาทะหรือ "วิภาษ"ทำให้เกิดสติปัญญาเกิดการถกเถียง คิดว่าดีกว่าไม่มีแบบ "ทำให้แข็งแล้วปกครอง"

ถาม ถ้ายังไม่ประกาศ อาจารย์เห็นวิวาทะแบบนี้เกิดขึ้นบ้างมากน้อยแค่ไหน

ตอบ แค่มัวขวากออกมา ก็เถียงกันแล้ว ผมว่าดีมาก คงต้องนั่งคิด เอ๊ะ จะประกวดวาดรูปยังงั้นอะไรทำนองนี้ ที่ผ่านมาก็เสียบ ๆ หาย ๆ ไป อย่างดีก็จัดงานแบบ "ผลัดกันเขียน เวียนกันอ่าน วานกันชม" ในธรรมชาติรำลึกกันอยู่แต่ในหมู่ผู้ที่กำลังแก่ชราลงไปทุกปีๆ แต่ตอนนี้กลายเป็นอาจจะจัดทั้งประเทศในระดับชาติ คิดว่ามองในแง่ปริมาณ น่าจะขยายปริมาณหรือ "พื้นที่"เพิ่มขึ้น อย่างน้อยก็ต้องถกเถียงกันแล้วว่า เอ๊ะ วันไหนสำคัญกว่าวันไหน

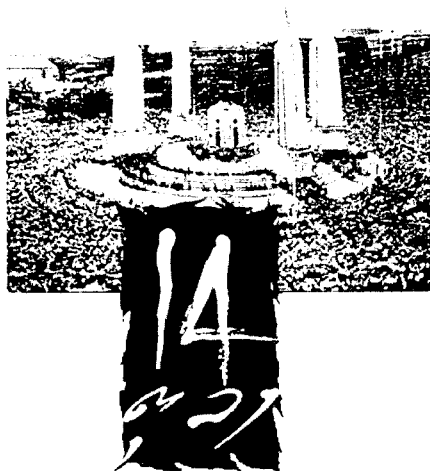
ถาม จะเถียงกันแค่วาระครบรอบ 30 ปีหรือเปล่า

ตอบ ก็ขึ้นอยู่กับอุดมคติและความเชื่อ ซึ่งคงไม่ได้อยู่บนฟากฟ้า อยู่ที่พวกเรานี้แหละ ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับ 14 ตุลา ปีนั้น ตั้งห้าแสนคน จะมีสักหนึ่งหมื่นคนใหม่ ที่

ลุกขึ้นมาทำอะไร จะไม่มีเขี้ยวหรือ ถ้าไม่มีก็ช่างปะไร สังคมนี้อีกข้างมัน จะลงนรกหรือขึ้นสวรรค์ก็ช่าง หนึ่งหมื่นคนนะไม่มีหรือ ไม่เอาหนึ่งหมื่น เอาแค่หนึ่งพันก็ได้

ผมคิดว่ายังมองโลกในแง่ดีและมีความหวังอยู่ เมื่อสองวันก่อนก็ได้ข่าวว่าทางคนไทยในคาลิฟอร์เนียประชุมกัน จะทำไฉน ทำได้นี้ จะเชิญหา คาราวานไปร้องเพลง ก็ดี หงามันจะได้งานเยอะขึ้น มองแล้ว ผมว่ามันจะดีกว่า ถ้าถามผม มีกับไม่มี ผมว่ามีดีกว่าไม่มี ไม่ต้องห่วงหรอกคนที่กุมอำนาจรัฐไม่ค่อยมีเวลาทำอะไรงานของเขาและเธอมาก คิดว่าเขาและเธอไม่มายุ่งยุ่งยามเรื่องอย่างนี้กับภาคสังคมหรอก แต่สังคมนั้นแหละจะต้องตื่นตัวเอาด้วยตัวของตัวเอง

NOTE

เอกสารวิชาการหมายเลข 8

โครงการ "บรรยายสาธารณะ-ตลาดวิชา- มหาวิทยาลัยประชาชน
30 ปี 14 ตุลา กับประชาธิปไตย" 2516-2546